

До спеціалізованої вченої ради
Херсонського державного університету
Юридична адреса:
вул. Університетська, 27, м. Херсон, 73003
Фактична адреса:
вул. Шевченка, 14, м. Івано-Франківськ,
Україна, 76018

РЕЦЕНЗІЯ

**рецензента – кандидата юридичних наук, доцента
Гавловської Аліни Олександрівни на дисертацію
Брикова Віктора Михайловича за темою «Перекладач як учасник
кримінального провадження», подану на здобуття наукового ступеня
доктора філософії за спеціальністю 081 «Право»**

Актуальність теми дослідження. Актуальність дослідження правового статусу перекладача як учасника кримінального провадження зумовлена необхідністю забезпечення права кожної особи на справедливий судовий розгляд, ефективний захист і рівність сторін у кримінальному процесі. В умовах зростання кількості кримінальних проваджень за участю іноземців, осіб без громадянства, біженців, а також осіб, які не володіють або недостатньо володіють державною мовою чи мають порушення слуху або мовлення, роль перекладача набуває особливого значення як гарантії реалізації процесуальних прав. Водночас сучасне кримінальне процесуальне законодавство України та практика його застосування виявляють низку проблем, пов'язаних із визначенням процесуального статусу перекладача, його прав, обов'язків, відповідальності, вимог до професійної компетентності та забезпечення якості перекладу. Додаткової актуальності дослідженню надає необхідність гармонізації національного законодавства з міжнародними та європейськими стандартами захисту прав людини, насамперед у контексті реалізації гарантій, передбачених Рада Європи, практикою Європейський суд з прав людини та положеннями Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, що зумовлює потребу комплексного наукового осмислення місця і ролі

перекладача в механізмі забезпечення справедливого кримінального судочинства.

Разом із тим, як обґрунтовано у дисертаційному дослідженні, чинне кримінальне процесуальне законодавство України не містить законодавчого визначення перекладача як окремого учасника провадження, не встановлює вимог до його кваліфікації та порядку її перевірки, не передбачає єдиного державного реєстру перекладачів, стандартизованих етичних вимог, чітких правил фіксації перекладу та уніфікованого порядку оплати його праці. Наведені прогалини безпосередньо впливають на якість доказування, реалізацію права на захист та довіру до системи правосуддя в цілому, що переконливо підтверджує своєчасність і наукову затребуваність обраної теми.

Дисертація В.М. Брикова «Перекладач як учасник кримінального провадження», подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право», є актуальним та комплексним теоретико-прикладним дослідженням, що поєднує історико-правовий, порівняльно-правовий і практично зорієнтований підходи до вивчення інституту перекладача.

Дисертаційне дослідження виконано на кафедрі національного, міжнародного права та правоохоронної діяльності факультету бізнесу і права Херсонського державного університету в межах цільової комплексної програми «Теоретичні та практичні проблеми розвитку окремих галузей права» (номер державної реєстрації 0124U002381); тема дисертації затверджена вченою радою Херсонського державного університету 28 листопада 2022 року (протокол № 7), що свідчить про системний характер дослідження та його включеність у загальну наукову тематику кафедри.

Для розв'язання поставлених завдань автором застосовано широкий і методологічно вивірений інструментарій: догматичний (формально-юридичний), герменевтичний, формально-юридичний, історичний, телеологічний, статистичний метод, метод моделювання та прогнозування, метод логічного аналізу, системно-структурний методи, узагальнення, а також

порівняльно-правовий метод. Обраний методологічний апарат відповідає меті й завданням дослідження та забезпечує його цілісність.

Нормативну основу роботи склали Конституція України, акти Конституційного Суду України, ратифіковані міжнародні договори, право Європейського Союзу, законодавство іноземних держав, практика Європейського суду з прав людини, чинний і попередні кримінальні процесуальні кодекси України, а також судова практика Верховного Суду та судів нижчих інстанцій. Теоретичну базу становлять доктринальні джерела з загальної теорії держави і права, конституційного, кримінального, кримінального процесуального та цивільного процесуального права. Емпіричну основу дослідження утворюють рішення Європейського суду з прав людини, узагальнення судової практики, соціологічні опитування, проведені автором, статистичні дані з відкритих джерел, а також практичний досвід працівників правоохоронних органів і судів. Така багатоаспектна джерельна база забезпечує достатню обґрунтованість і достовірність сформульованих у дисертації положень і висновків.

Наукова новизна отриманих результатів. Дисертація В.М. Брикова є одним із перших в Україні комплексних досліджень, присвячених статусу перекладача як самостійного учасника кримінального провадження. Уперше в дисертації системно й послідовно простежено історію правового регулювання залучення перекладача до кримінального судочинства; сформульовано авторське визначення перекладача як процесуально незаінтересованої особи, яка має належну кваліфікацію та володіє мовою (або іншими засобами комунікації), достатньою для виконання процесуальних функцій; виявлено інституційні та процедурні прогалини на стадіях досудового розслідування й судового розгляду; запропоновано модель удосконалення процесуального статусу перекладача, що включає критерії доступу до професії, механізми акредитації, оцінювання компетентності та дисциплінарної відповідальності.

Заслужовує на увагу авторський аналіз використання дистанційного перекладу та перспектив застосування технологій штучного інтелекту в

кримінальному процесуальному перекладі, у межах якого сформульовано критерії допустимості, точності й надійності автоматизованого перекладу та визначено межі його застосування з урахуванням прав учасників провадження. Дисертант обґрунтовано доводить, що сучасні технології можуть виступати допоміжним інструментом, проте не здатні замінити фахового перекладача-людину без ризику порушення права на справедливий суд.

Практичну цінність має запропонована автором систематизація видів перекладацької діяльності (усний, письмовий, синхронний, дистанційний, автоматизований переклад) з урахуванням їх впливу на достовірність відтворення процесуально значущої інформації, а також розроблені пропозиції щодо кодексу етики перекладача, який брав би участь у кримінальному провадженні. Новизною відзначається й проілюстрований на основі офіційної статистики зв'язок між соціальними детермінантами злочинності з іноземним елементом та навантаженням на інститут кримінального процесуального перекладу.

Практичне значення одержаних результатів. Сформульовані в дисертації висновки та пропозиції мають виразну прикладну спрямованість. Автором розроблено проєкт законодавчих змін, що передбачає законодавче закріплення визначення перекладача як процесуально незаінтересованої особи, уточнення гарантій його участі на різних стадіях провадження, встановлення обов'язку письмового перекладу процесуальних документів, а також створення Єдиного реєстру перекладачів у кримінальному провадженні із зазначенням мовних компетенцій і спеціалізацій. Запропоновано запровадження системи сертифікації (атестації) з практичним іспитом, розробку етичного кодексу перекладача, встановлення прозорого механізму оскарження якості перекладу та заміни перекладача, а також уніфікацію тарифів оплати праці перекладачів. Окремої уваги заслуговує пропозиція щодо запровадження навчальних модулів для суддів, слідчих, прокурорів і адвокатів з питань взаємодії з перекладачами та оцінки якості перекладу.

Викладені положення можуть бути використані в законотворчій діяльності при вдосконаленні Кримінального процесуального кодексу України та підзаконних актів, у правозастосовній практиці – у вигляді методичних рекомендацій, а також в освітньому процесі при підготовці навчальних курсів і програм підвищення кваліфікації.

Оцінка структури, змісту та завершеності дисертації. Дисертаційна робота логічно структурована та повністю відповідає меті, завданням, об'єкту й предмету дослідження. Робота складається зі вступу, трьох розділів, які включають шість підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

У першому розділі «Історична еволюція та теоретичні аспекти перекладацької діяльності в Україні та світі» автор досліджує світову історію становлення перекладу як професії, генезу перекладознавства та історію кримінального процесуального перекладу на українських землях, а також розкриває концептуальні засади перекладацької діяльності – принципи, моделі та їх класифікації.

Другий розділ «Правовий статус перекладача як учасника кримінального провадження» присвячено ролі перекладача у забезпеченні засади мови кримінального провадження, аналізу його прав, обов'язків та процесуальних гарантій, а також професійним стандартам, етиці й відповідальності перекладача, включно з кримінальною відповідальністю за завідомо неправильний переклад.

У третьому розділі «Актуальні проблеми та перспективи вдосконалення правового регулювання участі перекладача в кримінальному провадженні з урахуванням досвіду зарубіжних країн» здійснено порівняльний аналіз моделей організації судового перекладу в Німеччині, Польщі, Австрії, Нідерландах, Франції та США, розглянуто роль перекладача у світлі практики Європейського суду з прав людини та визначено проблеми практичної реалізації перекладачем своїх функцій, а також шляхи вдосконалення відповідного правового регулювання.

Оформлення дисертації відповідає встановленим вимогам, робота викладена грамотною українською мовою в науковому стилі. Основні наукові результати дослідження відображено у 9 наукових публікаціях автора: 4 статтях (3 – у вітчизняних фахових виданнях, 1 – у зарубіжному науковому виданні) та 5 тезах доповідей на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях. Кількість і якість публікацій відповідають встановленим вимогам, а їх зміст узгоджується з основними положеннями дисертації.

Аналіз тексту дисертації та наукових публікацій автора не виявив ознак академічного плагіату, самоплагіату, фабрикації чи фальсифікації даних. Дисертант належним чином посилається на джерела при використанні ідей, положень і результатів інших дослідників.

Дискусійні положення та зауваження. Загалом позитивно оцінюючи дисертаційну роботу, вважаю за доцільне висловити такі зауваження, що мають дискусійний характер і не впливають на загальну високу оцінку дослідження:

1. Серед елементів емпіричної бази дослідження автор називає проведені ним соціологічні опитування. Разом з тим у тексті дисертації не наведено методології цих опитувань – категорій та кількості респондентів, змісту анкети, періоду й порядку проведення. Розкриття цих даних або хоча б узагальнених результатів опитувань підвищило б переконливість емпіричного підґрунтя окремих висновків роботи.

2. Здійснивши ґрунтовний порівняльний аналіз моделей організації судового перекладу в шести державах (Німеччина, Польща, Австрія, Нідерланди, Франція, США), автор не завжди чітко визначає, які саме елементи цих моделей є найбільш придатними для прямого запозичення в українських умовах з огляду на наявні ресурсні, кадрові та фінансові обмеження, зокрема в період воєнного стану. Конкретизація пріоритетності впровадження запропонованих новацій (реєстр, сертифікація, тарифікація) сприяла б практичній реалізованості авторських пропозицій.

3. У другому розділі дисертант слушно звертається до кримінальної відповідальності перекладача за завідомо неправильний переклад (ст. 384

Кримінального кодексу України). Водночас співвідношення цього виду відповідальності із запропонованою автором моделлю дисциплінарної відповідальності в межах системи сертифікації та реєстру перекладачів (підстави, порядок притягнення, наслідки для внесення/виключення з реєстру) розкрито недостатньо повно. Уточнення механізму розмежування кримінальної й дисциплінарної відповідальності перекладача посилює практичну придатність запропонованої моделі.

Наведені зауваження мають переважно дискусійний характер, не є принциповими та не знижують загальної позитивної оцінки дисертаційної роботи, а можуть слугувати предметом обговорення під час публічного захисту.

Висновок щодо відповідності дисертації встановленим вимогам. Дисертаційне дослідження Віктора Михайловича Брикова на тему «Перекладач як учасник кримінального провадження», подане на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право», є самостійною, завершеною та цілісною науковою працею, виконаною на належному науковому рівні. Тема дослідження є актуальною, отримані результати характеризуються науковою новизною, обґрунтованістю та практичним значенням.

Дисертація відповідає вимогам, передбаченим чинним законодавством України, зокрема Порядку підготовки здобувачів ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженому постановою Кабінету Міністрів України, та Вимогам до оформлення дисертацій, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України.

Автор дисертації, Бриков Віктор Михайлович, на підставі результатів публічного захисту заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – «Право».

Рецензент,

завідувачка кафедри національного, міжнародного права та

**правоохоронної діяльності, доцент кафедри національного,
міжнародного права та правоохоронної діяльності, кандидат юридичних
наук, доцент**

Гавловська Аліна Олександрівна